

УДК 378.091.2:373.2.011.3-051:373.2.015.31-053.4:159.93
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.29>

О. М. Попович

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Мукачівського державного університету

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО РОБОТИ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті представлено авторську модель системи підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі. Розроблена модель складається з підсистем: проєктувальної (соціальне та регіональне замовлення суспільства щодо підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку; державний стандарт вищої освіти; стейкхолдери), процесуальної (методологічні підходи, загальні та специфічні принципи, авторська концепція), етапи професійної підготовки (пропедевтичний, мотиваційний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний, професійної реалізації), структурні компоненти, педагогічні умови, засоби, форми, методи) та результативної (рівні, критерії, показники, моніторинг процесу підготовки майбутніх педагогів до роботи в сенсорно збагаченому середовищі).

Схарактеризовано компоненти (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, комунікативно-творчий та рефлексивно-партисипативний), які узгоджуються з педагогічними умовами, які, на переконання автора, уможливають ефективність підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі (інтеграція дисциплін гуманітарного спрямування з дисциплінами методично-практичної підготовки, необхідних для здійснення подальшої емоційно-вмотивованої професійної діяльності майбутніми вихователями в групах дітей раннього віку; забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь, навичок і досвіду у сенсорно збагаченому середовищі закладу дошкільної освіти; активізація творчого потенціалу здобувачів вищої освіти шляхом залучення до взаємодії з дітьми, батьками, колегами, спираючись на різні функції комунікації; застосування партисипативного дизайну, спрямованого на оволодіння майбутніми вихователями рефлексивним проєктуванням сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку із залученням шкали ECERS-R для його експертизи).

Ключові слова: майбутні вихователі дітей раннього віку, сенсорно збагачене середовище, модель, модель системи підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Головною рушійною силою організації вищої освіти на засадах гуманістичної освітньої парадигми має бути мотивація зростання та навчання, яка закладена в кожній людині. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку має відображати специфіку цієї діяльності, оскільки її результатом є освіта, виховання і розвиток найменших вихованців. Важливим визначальним фактором, що уможливить ефективність вирішення цих непростих завдань вважаємо сенсорно збагачене середовище. Відповідно, нарізла потреба в удосконаленні змісту професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО, що полягає в акценті на такий її результат – сформована готовність майбутнього вихователя дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти до роботи в сенсорно збагаченому середовищі, самореалізація вихователя дітей раннього віку в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтовно досліджена

вітчизняними науковцями Г. Беленькою, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, К. Крутій, Л. Пісоцькою, Н. Трофаїлою та ін. Зокрема, специфіка підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку є предметом дослідження Г. Борин, С. Івах, О. Шадюк та ін. Вплив розвивального середовища закладу дошкільної освіти на якість освіти, виховання та розвитку дітей дошкільного віку розкрито у праця В. Вертугіної, І. Гудим, Л. Зайцевої, І. Луценко, В. Луценко, О. Пісоцького, О. Рейпольської, В. Стрижак та ін. Феномен сенсорного середовища досліджено К. Крутій, Л. Лохвицькою, М. Монтессорі, С. Русовою, S. Jiang, Patricio Solis-Urra, X. Wan, S. Wang та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність ґрунтовних напрацювань у сфері дошкільної освіти, питанням, що стосуються проблем підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку, зокрема в умовах сенсорно збагаченого середовища, не надано достатньої уваги. Враховуючи актуальність проблеми, необхідність

модернізації підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти відповідно до сучасних викликів, представляємо розроблену авторську модель системи підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Мета статті – теоретично обґрунтувати модель системи підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будуючи модель системи підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі ми виходили з того, що модель – це аналог (схему, структуру, знакову систему) визначеного фрагмента та природної або соціальної реальності, творіння людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригінальної моделі. Із гносеологічного погляду модель – це «представник», «замінник» оригіналу в пізнанні та практиці. С. Мартиненко вважає, що результати розробки і дослідження моделі за певних умов, з'ясованих у логіці та методології, специфічних для різних галузей і типів моделей, поширюються на оригінал [2, с. 174].

Розроблена нами модель системи професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку в закладах вищої освіти охоплює такі підсистеми: проєктувальну (соціальне та регіональне замовлення суспільства щодо підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку; державний стандарт вищої освіти; стейкхолдери), процесуальну (методологічні підходи, загальні та специфічні принципи, авторська концепція); етапи професійної підготовки (пропедевтичний, мотиваційний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний, професійної реалізації), структурні компоненти, педагогічні умови, засоби, форми, методи); результативну (рівні, критерії, показники, моніторинг процесу підготовки майбутніх педагогів до роботи в сенсорно збагаченому середовищі). Розглянемо це детальніше.

Проєктувальна підсистема охоплює методологічні засади та принципи (загально-педагогічні та специфічні), структурні компоненти та авторську концепцію підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти. Обрані та описані принципи відповідають цілям професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку.

У межах нашого дослідження, процес професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі ґрунтується на таких підходах: синергетичному, системному, середовищному, діяльнісному, партисипативному. Відповідно, нами обрано емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, комунікативно-творчий та рефлексивно-партисипа-

тивний компоненти, що узгоджені зі змістом та умовами тієї професійної діяльності, яку опановує майбутній вихователь закладу дошкільної освіти.

Так, емоційно-мотиваційний компонент системи професійної підготовки передбачає у майбутніх вихователів дітей раннього віку наявність: почуття натхнення, відповідальності, упевненості у власному успіху, мотивації, мети та зацікавленості до навчальної діяльності, цілісної системи уявлень про майбутню педагогічну професію, позитивну установку на професію. Вважаємо, що обраний нами мотиваційний компонент готовності характеризується наявністю зацікавленості в педагогічній діяльності, потребою успішно та якісно виконати пропоноване завдання, прагненням досягти успіху в навчанні та презентувати себе з кращої сторони. Саме психологічні механізми налаштування на діяльність та на досягнення професійної мети і є ознакою сформованості виокремленого нами емоційно-мотиваційного компоненту. На формування цього компоненту безпосереднім чином впливають суб'єктивні характеристики емоційної сфери особистості майбутнього вихователя, адаптованість до освітнього процесу тощо.

Когнітивна складова когнітивно-діяльнісного компоненту, на наш погляд, є системою знань про сутність, структуру, функції та особливості навчальної діяльності здобувачів вищої освіти (знання з педагогіки раннього дитинства, необхідні для ефективної роботи в сенсорно збагаченому середовищі тощо). Зокрема, діялісна складова компоненту охоплює загальні та професійно-специфічні вміння, що дозволяють успішно взаємодіяти зі всіма учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Зміст діялісного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі відображає складну систему характеристик, що містить знання з психолого-педагогічних дисциплін, закономірностей розвитку дитини раннього віку, вміння збору, накопичення та аналізу інформації про малюка, уміння самостійного перенесення раніше набутих знань, умінь, способів діяльності в ситуації взаємодії з дітьми раннього віку.

Комунікативно-творчий компонент системи професійної підготовки передбачає у майбутніх вихователів дітей раннього віку: уміння використовувати лінгвістичні, психологічні, педагогічні знання у практичній діяльності; навички комунікативної взаємодії; професійно-творчу комунікативну компетентність; комунікабельність (здатність відчувати задоволення від процесу спілкування зі всіма учасниками освітнього процесу).

Ознакою сформованості комунікативно-творчого компоненту є: динамічне особистісне утворення, що поєднує мистецтво мовлення і слу-

ханья, позитивне сприймання і розуміння дитини раннього віку, колег і батьків (або осіб, які їх замінюють), досягнення ефективної взаємодії, уміння природно та невимушено реалізовуватися в емоційному спілкуванні; виявляти емпатію, рефлексію в комунікативній діяльності.

Задля більш ефективного досягнення мети підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку останнім в педагогічній системі нами визначено рефлексивно-партисипативний компонент, завданням якого є сприяння проявам креативного, критичного та дизайн мислення здобувачів вищої освіти у процесі формування їхньої готовності до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Рефлексивно-партисипативний компонент підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку означає: участь і відповідальність кожного студента за здобуття освіти; спільне виявлення проблем в освітньому процесі та рефлексивність у їх вирішенні.

Зазначений компонент системи підготовки має за пріоритет формування рефлексивних взаємин майбутнього педагога з іншими учасниками освітнього процесу, можливість створити ефективні умови та механізми покращення взаємодії між викладачем та здобувачами вищої освіти. Зазначене передбачає сформоване рефлексивне ставлення як до власної майбутньої педагогічної діяльності, так і до діяльності тих, хто працює поруч із дітьми раннього віку.

Показником успішного завершення цього етапу є сформованість у студентів уміння підтримувати рефлексивно-партисипативну взаємодію у майбутній роботі в сенсорно збагаченому середовищі з дітьми раннього. Очікуваним результатом є сформованість у майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі рефлексивних і партисипативних умінь.

Переконані, що кожен із визначених компонентів має специфічні завдання та результати, форми, засоби, методи й прийоми, що забезпечують загальну динаміку формування готовності майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи від посилення емоційно-мотиваційного стрижня особистості через її діяльнісно-когнітивну та комунікативно-творчу сферу до активізації рефлексивно-партисипативної.

В основі процесуальної підсистеми професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі – методологічні підходи, загальні та специфічні принципи та авторська концепція.

Авторська концепція педагогічної системи підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку закладів дошкільної освіти до роботи в сенсорно збагаченому середовищі у нашому дослідженні передбачала поєднання освітньо-професійної програми Дошкільна освіта спеціальності

012 Дошкільна освіта (співавтором якої є авторка дослідження), навчального плану підготовки здобувачів цієї спеціальності та професійної кваліфікації – вихователь дітей раннього та дошкільного віку. Відповідно, нами розроблено методичне забезпечення для інтеграції дисциплін, методичні рекомендації до педагогічної практики в групах раннього віку та організовано науково-дослідницьку роботу майбутніх вихователів ЗДО.

У процесуальній підсистемі нами презентовано етапи підготовки та обрано для них найбільш ефективні методи. Так, етапами підготовки виокремлено: пропедевтичний (діагностика рівня стану готовності здобувачів вищої освіти та самоідентифікації в процесі соціалізації в умовах закладу вищої освіти), мотиваційний (культивування ціннісної місії професії вихователя дітей раннього віку), діяльнісний (розширення когнітивного контенту та самостійної роботи студентів), комунікативний (формування здатності до взаємодії з дітьми, батьками, колегами, спираючись на різні функції комунікації, розвиток творчості у процесі проектування та створення сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку), рефлексивний (культивування суб'єктності здобувача з використанням технологій рефлексивного проектування), професійної самореалізації (проектування й початок реалізації індивідуальної професійної траєкторії розвитку вихователя дітей раннього віку).

У межах дослідження (процесуальна підсистема) нами виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку закладів дошкільної освіти до роботи в сенсорно збагаченому середовищі: інтеграція дисциплін гуманітарного спрямування з дисциплінами методично-практичної підготовки, необхідних для здійснення подальшої емоційно-вмотивованої професійної діяльності майбутніми вихователями в групах дітей раннього віку; забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь, навичок і досвіду у сенсорно збагаченому середовищі закладу дошкільної освіти; активізація творчого потенціалу здобувачів вищої освіти шляхом залучення до взаємодії з дітьми, батьками, колегами, спираючись на різні функції комунікації; застосування партисипативного дизайну, спрямованого на оволодіння майбутніми вихователями рефлексивним проектуванням сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку із залученням шкали ECERS-R для його експертизи [1].

Результативна підсистема професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі складається з визначених нами критеріїв, показників та рівнів (високий, достатній, середній та початковий) готовності до роботи майбутніх педагогів.

Зміст мотиваційного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі, розкривається в таких показниках:

– домінування джерел мотивації до майбутньої професійної діяльності. Готовність до здобуття професійних знань;

– усвідомлення сенсу емоційної модальності у професійній діяльності майбутнього фахівця. Незалежність прояву емоцій, закріпленість їх в тактиці та стратегії життя та професійної діяльності;

– розвиненість, стійкість, емоційна забарвленість мотивів в професійній діяльності, інтерес до професії майбутнього вихователя дітей раннього віку, домінування мотивів саморозвитку.

Показниками діяльнісного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі визначено такі:

– наявність знань про психофізіологічні та вікові особливості дітей раннього віку. Закріпленість в пам'яті та легкість відтворення в потрібний момент понять про основну суть і зміст професійної педагогічної діяльності;

– здатність проникнути в сутність педагогічних явищ і ситуацій. Володіння знаннями про можливі причини та наслідки реакцій та поведінки дитини раннього віку;

– відсутність логічних і змістовних помилок в аналізі та оцінюванні педагогічної ситуації та власної поведінки як професіонала.

Комунікативний критерій зазначеного компонента має відповідати таким показникам:

– здатність успішно реалізовувати комунікативну взаємодію на високому рівні доцільності та продуктивності;

– правильність, точність, виразність мовлення (зрозумілість висловлювань для партнерів по комунікації);

– нестандартність рішень і дій, творчий підхід у розв'язанні виявлених проблем. Готовність до нового досвіду.

Рефлексивний критерій визначається здатністю до рефлексії у навчальній та квазіпрофесійній діяльності.

Рефлексивний критерій сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі об'єднує в своєму змісті взаємопов'язані якості, що забезпечують ефективну самореалізацію.

Показниками рефлексивного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі визначено:

– здатність до проектування моделей сенсорно збагаченого середовища. Уміння створювати та презентувати партисипативні проекти сенсорно збагаченого середовища;

– визначення особистісного сенсу рефлексії у професійній діяльності;

– уміння аналізувати та оцінювати результати професійної діяльності;

– орієнтація на самопізнання та самовдосконалення.

Акцентуємо увагу на тому, що майбутні вихователі повинні оволодіти нормативними параметрами сенсорно збагаченого середовища: сенсорна насиченість; відкритість до змін, своєрідна незавершеність, яка «запрошує» дитину до активного «добудування» сенсорно збагаченого середовища, діалогічний режим функціонування; небуденність; контрастність; чітка оформленість предметно-середовищних і предметно-просторових джерел сенсорного розвитку; різноманітність, оригінальність; багатофункціональність; пристосованість до потреб спільної практичної діяльності дитини і дорослого [3, с. 196].

Зазначимо, що у авторській моделі педагогічної системи передбачено не тільки результат – готовність майбутнього вихователя дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти до роботи в сенсорно збагаченому середовищі, але й пролонгований результат – самореалізація вихователя дітей раннього віку в професійній діяльності.

Висновки і подальші перспективи наукового пошуку. Отже, з метою удосконалення системи професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку в закладах вищої освіти нами розроблено відповідну модель, яка складається з підсистем: проєктувальної, процесуальної та результативної. Виокремлено та обґрунтовано компоненти (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, комунікативно-творчий та рефлексивно-партисипативний), які узгоджуються з педагогічними умовами, які, на наше переконання, уможливають ефективність підготовки майбутнього вихователя дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі. Подальші перспективи наукового пошуку вбачаємо у реалізації авторської системи підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Список використаної літератури:

1. Зданевич Л.В., Атрощенко Т.О., Попович О.М. Запровадження шкал експертизи сенсорно збагаченого середовища ECERS-R та SSTEW в Україні. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових праць / гол. ред. Т.С. Плачинда. Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. Вип. 9. С. 134–142.
2. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: тео-

- рія і практика : монографія. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. 434 с.
3. Попович О.М. Механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища

для дітей раннього віку в умовах родини та закладу освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 71. С. 196–201.

Popovych O. The model of pedagogical system of training future educators of children of early age to work in sensory enriched environment

The author of the article has presented a model of the system of training future educators of children of early age to work in a sensory enriched environment. The developed model consists of the following subsystems: design (social and regional order of society for the training of future educators of children of early age; state standard of higher education; stakeholders), procedural (methodological approaches, general and specific principles, author's concept), stages of professional training (propedeutic, motivational, activity, communicative, reflective, professional implementation), structural components, pedagogical conditions, means, forms, methods) and result (levels, criteria, indicators, monitoring of the process of preparing future educators to work in a sensory enriched environment).

The components (emotional-motivational, cognitive-activity, communicative-creative and reflective-participatory) have been characterized, which are consistent with the pedagogical conditions that, in the author's opinion, will make it possible to effectively prepare a future educator of children of early age to work in a sensory enriched environment (integration of humanitarian disciplines with the disciplines of methodological and practical training necessary for the implementation of further emotionally motivated professional activities of future educators in groups of young children; ensuring the practical implementation of the acquired knowledge, skills and experience in the sensory enriched environment of preschool educational institution; activation of the creative potential of higher education applicants by involving them into interaction with children, parents, colleagues, relying on various functions of communication; the usage of participatory design aimed at mastering the reflexive design of sensory-enriched environments for young children by future educators with the use of the ECERS-R scale for its evaluation).

Key words: *future educators of children of early age, sensory enriched environment, model, a model of the system of training future educators of children of early age to work in a sensory enriched environment, professional training.*